

ARDAHAN'DAKİ KADIN GİRİŞİMCİLER Sorunlar, Engeller

WOMEN ENTREPRENEURS IN ARDAHAN Problems, Obstacles

Elif GAZİOĞLU TERZİ¹

Ünzüle KURT²

Öz

Bu çalışma, Türkiye'nin kuzeydoğu sınır ili Ardahan'daki kadın işletmecilerin girişimcilik deneyimlerine odaklanmaktadır. Kadın olarak girişimciliğe dair algılarını incelerken girişimcilik sürecinde yaşadıkları sorunları ve karşılaştıkları engelleri anlamayı hedeflemektedir. Çalışma, 7 kadın girişimci ile yapılan derinlemesine mülakatlara dayanarak hem kırsal alanda kadın girişimciliğine dair literatürdeki boşluğun giderilmesine katkı sunmayı hem de kadın girişimciliğini teşvik etmeye yönelik politikalara destek olmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kadın Girişimciler, Ardahan, Kırsal Bölgeler

Abstract

This paper focuses on female entrepreneurship in Ardahan - the northeastern city in Turkey. Drawing upon in-depth interviews with 7 women living and working in Ardahan, it aims to understand female entrepreneurs' perceptions and experiences of the entrepreneurship process. This work aims to analyse the problems and the barriers they have to struggle with. Besides, discussing the opportunities provided by Ardahan, the paper also intends to support the policies encouraging women for entrepreneurship.

Key words: Woman Entrepreneurs, Ardahan, Rural Areas

¹ Ardahan Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. elifgazioglu@ardahan.edu.tr

² Ardahan Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü. unzulekurt@ardahan.edu.tr

Giriş

Yeni bir bilginin, gerekli iş teknikleri aracılığıyla üretime ve piyasada dolaşıma dahil edilmesi anlamında girişimcilik (Hisrich Peters, 2002: 47; Özgener, 2003: 100), bugün dünya ekonomi politikalarının gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Hem üretim hem de istihdam alanında yeni fırsatların yaratılması süreci (TÜSİAD, 2002) olarak da yorumlanan girişimciliğe duyulan ilgi artışı akademik çevrelerde de gözlenmektedir; girişimcilik ile ilgili çalışmalar, oldukça geniş bir disipliner yelpazede gerçekleşmektedir. Söz konusu olguya dair işletme ve iktisat alanında yapılmış çalışmaların yanı sıra girişimciliğin siyasi boyutu (Johnson vd., 1997; McCaffrey ve Salerno, 2011), psikolojik boyutu (Yusof vd., 2007) ve sosyolojik boyutu (Amolo ve Migiyo, 2014) da incelenmektedir. Kadın girişimciliği olgusu ise, uzun tarihçesine rağmen, iktisadi gündeme yeni girdiği için, üzerine yapılmış çalışmalar henüz sınırlı boyuttadır.

Esasında kadın girişimciler tarih boyunca farklı coğrafyalarda, kültürlerde, ülkelerde hep var olmuştur. Ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınların girişimcilik deneyimlerinde göz ardı edilemeyecek bir artış gözlenmiştir. Önemli bir girişimcilik izleme örgütü olan Global Entrepreneurship Monitor'un (GEM) geçtiğimiz dönemde yayınladığı rapora göre bugün dünya ölçeğinde kadın girişimci sayısı 126 milyondan fazladır ve bu sayı, tüm girişimcilerin üçte birine tekabül etmektedir (GEM, 2012: 8).³ Kadın girişimciliğinin bu kadar hızlı ve önemli derecede artmasında, yirminci yüzyılın başından itibaren dünyada meydana gelen sosyo-ekonomik değişim ve buna mukabil, kadınların toplumsal yaşam ve özellikle aile içinde değişen konumları büyük rol oynamıştır. Nitekim kapitalizmin bugün geldiği aşamada işgücü piyasasında kadın emeğine ihtiyaç duyulması ile birlikte, neo-liberal politikalar aracılığı ile kadınlar eş/annelik statülerine, "eve ekmek götürme" vasfını da eklemek durumunda kalmışlardır. Demografik gelişmeler, artan kentleşme, yükselen eğitim oranları ve kadınları ev dışında çalışmaya teşvik eden politikalar da iktisadi değişime eşlik etmiş ve kadın istihdamını arttırmıştır. Bugün Avrupa Birliği ülkelerinde çalışan kadın oranı yüzde altmışlarda seyretmektedir. Bu oran Türkiye'de henüz yüzde otuz civarında olmakla birlikte yükseliş göstermektedir (OECD 2011, aktaran İpek Yolu Kalkınma Ajansı, 2011: 5). Kadın girişimci sayısındaki artışın da, kadın istihdamındaki artışa paralel bir gelişme olarak okunması yerinde olacaktır.

Genel olarak bölge ve ülke ekonomisine katkısı bağlamında girişimcilik, olumlu sonuçları olan bir iktisadi faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Yeni iş sektörleri yaratmasının yanı sıra yeni bilgi üretimi, yeni mal ve hizmetlerin dolaşıma sunulması, yeni istihdam alanları açılması gibi gelişmeleri beraberinde getirdiği için özellikle gelişmekte olan ülkelerde girişimcilik çeşitli politikalarla teşvik edilmekte,

³ Coğrafyaya göre büyük farklılık gösteren bu oran, örneğin, Sahara-altı bölgede yüzde 27 gibi büyük oranlara tekabül ederken, Orta Doğu ve Asya'ya gidildikçe yüzde dörde kadar gerileyebilmektedir (GEM, 2012: 8).

desteklenmektedir. Kadın girişimciliği özelinde ise girişimcilik faaliyeti, yalnızca ekonomik kalkınma anlamında değil, kadınların kişisel gelişimlerine ve toplumsal statülerine katkıları bağlamında da değerlendirilmesi gereken, aynı zamanda politik bir süreçtir. Çalışmayı ve üretmeyi, yalnızca ekonomik gelişimin araçları olarak okumak, bunların, kişilerin sosyo-kültürel gelişimlerine sundukları katkıyı görmezden gelmek anlamına gelecektir. Türkiye’de yaşayan kadın nüfusun önemli bir bölümünün, karşılığı olan çalışma ve üretme faaliyetlerinden dışlandığı göz önünde bulundurulduğunda, aslında kadınların kendilerini geliştirme araçlarından da yoksun bırakıldıkları anlaşılacaktır. Bu anlamda, kadın istihdamına paralel bir ekonomik faaliyet olarak kadın girişimciliği, yalnızca ailelerin ve toplumun iktisadi kalkınmasına değil, kadınlara yerleşik rollerden farklı olarak sunduğu alternatif yaşam şekilleri dolayısıyla da önem arz etmektedir.

Düşük gelir grubundan ailelere ve kadınlara sunduğu fırsatlarla girişimcilik aynı zamanda kadın yoksulluğunun azalması için de bir araç olarak görülmektedir. Yine bunlarla bağlantılı olarak kadın girişimciliği, kadınların kendi kararlarını alarak uygulayabilme ve bağımsız olarak hareket edebilme yeteneklerinin gelişmesine katkı sunmaktadır. Bununla birlikte ekonomik ve sosyal olarak güçlenen kadınların idari pozisyonlarda ve karar mekanizmalarındaki konumlarının yükselerek güçleneceği, bu gelişmelere paralel olarak da toplum içindeki cinsiyete dayalı ayrımcılığın azalacağı öngörülmektedir.

Kadın girişimciliğine dair oluşan bilinç kısa zamanda uluslararası arenada da kendisini göstermiş, özellikle Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerin gündemlerinde önemli yer tutmaya başlamıştır. Bu tür örgütlerin devletler üzerindeki etkileri de ulusal politikalar aracılığıyla görünürlük kazanmaktadır. Örneğin Türkiye, son yıllarda kadın girişimciliği konusunda, sözü edilen örgütlerin de desteği ile önemli adımlar atmaktadır. Nitekim 2014 yılının Ekim ayında Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Avrupa Birliği ve Türk bankaları ile kurduğu ortaklık aracılığıyla, Türkiye’de kadın girişimciliğini desteklemek üzere bir programı faaliyete geçirmiştir. İş hayatında kadınlar için fırsat eşitliğini kurmayı amaçlayan program, kadın girişimciler için 420 milyon dolarlık bir kredi sağlamıştır. Programın 15,000’den fazla sayıda kadın girişimciye destek sağlayacağı ve 21,000 yeni iş alanı açılacağı öngörülmektedir. Bu program, özellikle 2000’li yıllara damga vuran, kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik çok sayıda kurumsal girişimden yalnızca bir tanesidir.⁴

Son yıllarda kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik çalışmaların Türkiye’nin batısından doğusuna, şehirlerinden kırsal bölgelerine doğru kaymakta olduğu gözlenmektedir. Bunun iki temel nedeni olduğu söylenebilir. İlki, geleneksel kalkınma modellerinin batı merkezli kalkınma yaklaşımlarının, doğu bölgelerinin az

⁴ Kadın girişimciliğini teşvik ve desteklemeye yönelik faaliyet yürüten kurumların arasında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Devlet ve Planlama Teşkilatı (DPT) gibi devlete bağlı resmi kurumların yanı sıra, Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER) ve Kadın Merkezi (KAMER) gibi kadın dernekleri de yer almaktadır.

gelişmişliği ile doğrudan bağlantılı olduğunun anlaşılması ve bu yaklaşımların bölgesel kalkınma anlamında eşitsizlikleri gidermede beklenen sonuçları vermemesidir. İkincisi ise, yine bununla bağlantılı olarak, kırsal yerleşim yerlerindeki kadın girişimci potansiyelinin henüz keşfedilmeye başlanmış olmasıdır. Bu keşifle birlikte özellikle kırsal bölgelerde kadın girişimciliğini arttırmaya yönelik eğitimler, kredi ve hibe gibi uygulamalar hız kazanmıştır. Diğer taraftan kadın girişimciliğini arttırmaya yönelik desteklerdeki artış ve yükselen oranlar, konuya ilişkin iyimser bir tablo sunsa da, Türkiye özelinde, bölgeler bazındaki büyük fark düşündürücüdür. Bölgeler arası eşitsiz durum akademik alanda da kendisini göstermektedir. Nitekim kırsal kesimdeki kadın girişimcilere dair akademik nitelikli çalışma yok denecek kadar azdır.

Sözü edilen tespitlerden hareketle bu çalışma, Türkiye kırsalının kuzey doğu sınırında yer alan Ardahan ilindeki kadın işletmecilerin girişimcilik deneyimlerine odaklanmakta; kadın olarak girişimciliğe dair algılarını incelerken girişimcilik sürecinde yaşadıkları sorunları ve karşılaştıkları engelleri anlamayı hedeflemektedir. Bunu yaparak özellikle kırsal alanda kadın girişimciliğine dair literatürdeki boşluğun giderilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın izleyen bölümünde öncelikle görüşme yapılan girişimci kadınların demografik özellikleri betimlenerek, Türkiye'deki genel kadın nüfusun nitelikleri ile karşılaştırılacak, ardından işletmeci kadınların girişimcilik tecrübeleri analiz edilecek ve sonuç bölümüne geçilecektir.

1. Ardahan'daki Girişimci Kadınlar

Çalışma kapsamında, kadın girişimcilerin tecrübelerini anlayabilmek için 7 kadın girişimci ile görüşülmüştür. Kadınların ikisi hariç tamamı görüşmelerin gerçekleştiği tarihte işletmeci iken, iki kadın girişimci olarak kurdukları işletmeyi, ailelerinin erkek bireylerine devretmişler ve bu işletmelerde çalışmaya başlamışlardır. Görüşmecilerin tamamı Ardahan'da yaşamakta ve işletmeleride Ardahan'da faaliyet göstermektedir. Kadınlara ulaşmak için işletmeler tek tek ziyaret edilmiş görüşmelerin yapılacağı tarihleri belirlemek için ön görüşmeler sırasında randevu talep edilmiştir. Çalışmaya dahil olmak için seçilen kadınların tamamı görüşmeleri olumlu karşılamış yalnızca bir kadın işletmeci görüşmelerin kaydedilmesine izin vermemiştir. Bunun dışındaki tüm kadınlarla yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı aracılığı ile kayıt edilmiştir. Görüşmeciler, kadın girişimci olmalarının ve görüşmelerin yapıldığı tarihte işletmelerinde çalışmaya devam ediyor olmaları dışında herhangi bir kritere dayanmaksızın belirlenmiştir. Görüşmeler kadınların işletmelerinde ve mesai saatleri içerisinde yapılmış ve bu sayede işletmelerine ve işletme içindeki pozisyonlarına dair gözlem yapma olanağı sağlanmıştır. İşletmelerin tamamı Ardahan şehir merkezinde ve birbirlerine yakın konumda olduğunda bunlara ulaşmakta herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır.

Girişimci kadınların demografik özellikleri, aşağıdaki tablo ve şekillerle açıklanmaktadır. Buna göre, kadınların yaşları 29 ile 56 arasında değişmektedir. Yaş dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 1:Görüşmecilerin Yaş Dağılımı.

Yaş aralığı	9-39	40-49	50-59
Görüşmeci sayısı	3	2	2

Kaynak:Araştırma sonucu (2015).

Görüşmecilerin tamamının yaşları 29-59 arasında değişmektedir, çoğu 29-39 yaşları arasındadır. Kadın girişimciliği söz konusu olduğunda yaşın önemli bir faktör olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Nitekim GEM'in raporuna göre dünya çapında kadın girişimcilerin büyük bölümünün yaşları 18 ila 34 arasında değişmektedir (2012). Yaş ilerledikçe, kadınlar arasında girişimcilik tecrübesinin de azaldığı tespit edilmiştir. Bu anlamda çalışmada yer alan görüşmecilerin, dünya genelindeki kadın girişimcilere dair yaş aralığı bağlamında temsil niteliği olduğu söylenebilir.

Görüşmecilere dair bir başka önemli veri olan medeni halleri, aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Görüşmecilerin üçü evli, üçü bekarıdır. Bir tanesinin eşi vefat etmiştir. Burada bekar kadın sayısının evli kadınlara oranı özellikle dikkat çekmektedir. Böylesi yarı yarıya bir oran, yukarıda verilen yaş aralıkları ile karşılaştırıldığında ortaya ilginç bir tablo çıkmaktadır. Türkiye özelinde kadınlar için ortalama evlilik yaşınının 2014 yılı itibariyle 23,7 olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Tüik, 2015), çalışmada yer alan kadın girişimcilerin önemli bir bölümünün henüz evlenmeyi tercih etmemiş oldukları görülmektedir.

Katılımcıların ikisi ilkokul, üçü lise, biri ortaokul ve biri de üniversite mezunudur. Lise mezunu olan bir katılımcı açıköğretimden üniversite okumaktadır. Ayrıca ortaokul mezunu olan katılımcı da lise terk olduğunu belirtmiştir. Kadın nüfusun eğitim oranları ile karşılaştırıldığında katılımcıların eğitim seviyelerinin Türkiye genelinden oldukça yüksek olduğu göze çarpmaktadır (Tüik, 2011a; 2011b).

Görüşmecilerin buraya kadar verilen nitelikleri özetlenecek olursa, kadınların çoğunluğu 30'lu yaşlarında, önemli bir bölümü bekar ve büyük oranda eğitimlidir. Bu anlamda Ardahan'da görüşülen girişimci kadın profilini, orta yaşlarda, eğitilmiş ve evlilik bağı kurmamış olarak tanımlamak mümkün görünmektedir.

Görüşülen kadınların özellikleri böyle iken, girişimci oldukları alanlara bakıldığında, bu alanların da çeşitlendiği görülmektedir. İşletmeler, kuruluş yılları, faaliyet gösterdikleri sektörler ve kadın girişimcilere kazandırdıkları aylık gelirler anlamında farklılaşmaktadırlar. Aşağıdaki tablo ve şekiller, işletmelere ait özellikleri göstermektedir.

Tablo 2: Yıllar İtibari ile Faliyete Giren İşletme Sayıları

2008	2009	2011	2013	2014
1	2	2	1	1

Kaynak:Araştırma sonucu (2015).

Tablonun gösterdiği üzere Ardahan şehir merkezinde neredeyse her yıl en az bir işletme, kadın girişimciler tarafından açılmıştır. 2009 ve 2011 yıllarında en az iki işletme kadın girişimciler tarafından hayata geçirilirken, diğer yıllarda birer işletme göze çarpmaktadır.

Kadın girişimcilerin çoğu gıda sektöründedir. Bunların iki tanesi lokanta, bir tanesi mantıcı, bir tanesi de kuruyemişin de satıldığı bir aktar işletmektedir. Gıdanın ardından en çok kadın işletmeci istihdam eden sektörün kişisel bakım sektörü olduğu görülür. İki kadın girişimci, kuaför dükkanı işletmektedir. Bir kadın girişimci de aksesuar-takı satışı yaptığı bir işletmenin sahibidir.

Kadın girişimcilerin aylık gelirleri geniş bir skalada değişmektedir. Kadınlardan biri işletmesini oğluna devretmiş olduğunu ve bu işletmeden ücret almadığını belirtmektedir. Buna göre işletmeci kadın, girişimci olduğu tesiste artık aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bir başka kadın 1.000 TL ücret aldığını belirtmektedir. Bunların dışında üç kadın aylık gelirlerinin ortalama olarak 3.000 ila 4.500 TL arasında değiştiğini söylemiştir. Bir kadın da aylık gelirinin 8.000 ila 10.000 arasında olduğunu belirtmiştir. Görüşülen kadınlardan bir tanesi aylık kazancının çok fazla değiştiğini söyleyerek herhangi bir rakam belirtmek istememiştir. Buna göre, kadınlardan üçü hariç diğerlerinin aylık gelirlerinin asgari ücretin oldukça üzerinde olduğu gözlenirken, birinin ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı, bir diğerinin de asgari ücretin altında çalıştırıldığı gözlenmiştir.

Görüşmecilere ve işletmelerine dair özellikler böylece betimlendikten sonra çalışmanın izleyen bölümünde Ardahan'daki kadın girişimcilerin yaşadıkları sorunlar ve karşılaştıkları engeller incelenmektedir.

2. Yöntem ve Bulgular

Hayata dair her türlü alanda olduğu gibi girişimcilik alanında da toplumsal cinsiyetle ilişkili çokça sorun mevcuttur. Kadına yönelik ayrımcılığın hala oldukça yaygın olduğu günümüz dünyasında kadınların, girişimci olarak da bu ayrımcılıktan kurtulamadığı görülmektedir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu ve aşağıda ayrıntılandırıldığı üzere, kadın girişimcilerin sorunları, işletmelerini kurdukları andan itibaren başlayıp işletme faaliyette olduğu sürece devam edebilen sorunlardır. Bu sorunları, “gelire ilişkin”, “yerli halka ilişkin”, “mesai saatlerinin uzunluğuna ilişkin” ya da “aile ve çevrenin kadın girişimciliğine tepkisine ilişkin” sorunlar olarak başlıklar halinde incelemek işlevsel görünse de, kadınların anlattığı sorun ve engeller içiçe geçmiş oldukları ve birbirlerini besleyerek ilerledikleri için, böyle bir

ayrım, sorunları anlamada eksik bir yöntem olabilir. Görüşmecilerin girişimcilik deneyimleri, iç içe ilerleyen, çok boyutlu ve karmaşık bir yapı arz ettiğinden, bu deneyimler parça parça okunmak yerine, bir arada anlamlandırılmalıdır. Bu, yalnızca süreci doğru okumayı değil aynı zamanda Ardahan'ın kadın girişimcilere sunduğu/sunabileceği olanakları ortaya koymayı ve sorunlara doğru çözümler önermeyi de beraberinde getirecektir.

Bu bölümün başında belirtilmesi gereken önemli bir nokta, görüşmecilerin önemli bir bölümünün, bu çalışmada sorun/engel olarak tanımlanan durumları sorun olarak görmemiş olmalarıdır. Bunun en net örneklerinden biri, Fatma'nın⁵ anlattıklarında ifade bulmaktadır. Fatma, eğitim aldığı girişimcilik kursunun ardından bir lokanta açmış, lokantayı bir süre işlettikten sonra oğluna devretmiştir. Görüşmenin yapıldığı süreçte kendisi lokantada çalışmakta ancak herhangi bir ücret almamaktadır. İş özellikle lokantanın mutfağında yoğunlaşan Fatma, iş yerinin patronu olan oğlu ile birlikte çalıştığı için ücretsiz çalışıyor oluşunu sorun olarak algılamamaktadır. Fatma'nın bu durumunu ücretsiz aile işçisi olarak tanımlamak mümkün görünmektedir.

Ücretsiz aile işçiliği, sigortasız, izinsiz, güvencesiz, olumsuz çalışma koşulları içinde çalışmak anlamına gelmektedir ve Türkiye'de çalışan kadın nüfus için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Nitekim Türkiye, OECD raporuna göre, üye ülkeler içinde en yüksek ücretsiz çalışan kadın oranına sahip ülke durumundadır (2011). Dünyanın bir çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de kadınlar, karşılığı olan üretim faaliyetlerinden dışlanarak, formel işgücü piyasasının dışına itilmekte; toplum içinde kendilerine biçilen yerleşik rolleri dolayısıyla da "kadınların faaliyet alanı" olarak görülen, daha ziyade tarla, bahçe, temizlik, ev içi-mutfak ve benzeri alanlara yönlendirilmektedirler. Bu alanlardaki emekleri de ya asgari ücretin altında belirlenmekte ya da tamamen ücretsiz olarak çalıştırılmaktadırlar. Gerçekten de bir başka görüşmeci olan Handan da, girişimci olarak kendisinin kurduğu ancak sonradan ailesinin erkek fertlerine devrettiği işletmede asgari ücretin altında bir ücret karşılığı çalışmaktaydı. Fatma'ya benzer şekilde o da bu durumu bir sorun olarak algılamıyor, lokantanın diğer çalışanları gibi kendisinin de ücret karşılığı çalıştığını belirtiyordu.

Kadın emeğinin asgari standartlar altında ücretlendirilmesi ya da karşılıksız bırakılması anlamında Ardahan'ı, Türkiye kırsalına hakim olan genel tablonun tipik bir örneği olarak okumak mümkündür. Nitekim Türkiye'de kadın emeği, ücretsiz aile işçisi olarak en çok kırsal bölgelerde kullanılmaktadır. Kadınların büyük bölümü de bu işleri, ev işi rutininin doğal bir uzantısı olarak görmekte, dolayısıyla da bu işler için herhangi bir karşılık almıyor olmalarını sorun olarak algılamamaktadırlar.

⁵ Çalışma boyunca görüşmecilerin gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılmaktadır.

Fatma ve Handan'nın girişimcilik öykülerinin işaret ettiği bir diğer önemli nokta, girişimcilik kurslarında eğitim görüp girişimcilik desteği aldıktan sonra kadınlar tarafından açılan işletmelerin bir süre sonra erkeklere devrediliyor oluşudur. Burada yine kadınların emeklerinin, işletme için gerekli kaynaklara ulaşmada birer araç olarak değerlendirildiği görülmektedir. İşletmelerin kadın girişimciler tarafından açıldıktan sonra özellikle erkek akrabalara devredilmiş olması, sürecin içinde bir belirleyen olarak toplumsal cinsiyet ilişkilerine işaret etmesi bakımından anlamlıdır.

Görüşmecilerin, kadın oldukları için yaşadıklarını düşündükleri sorunların başında yerli halktan aldıkları tepkiler gelmekteydi. Gece geç saatlere kadar çalışmaları gerektiğinde iş yerinden eve dönüşlerinin sorun olduğunu belirten kadınlar çoğunlukla tacizkar bakışlardan, rahatsız edici tavırlardan şikayetçiydiler. Örneğin bu tür tavırların, tamamı kadın olan müşterileri sıkıntıya sokarak kuaför dükkanının işlemesine de engel olduğunu söyleyen Meral, özellikle işletmesinin yanında bulunan ve Ardahan'da önemli bir erkek nüfusa hizmet veren kahvehanenin müşterilerinin tavrından rahatsızlık duymaktaydı. Ona göre kahvehane ahalisi, kuaföre gelen kadınlara uygunsuz bakışlarla rahatsızlık vermekteydi. Ahaliyi birkaç kez uyarılmış olmasına rağmen bir sonuç alamamış ve bu durumu "kadın olduğum için beni dikkate almıyorlar" şeklinde açıklamıştı.

Gerçekten de "dikkate alınmamak, görmezden gelinmek, önemsenmemek", görüşmecilerin önemli bir bölümünün dile getirdiği sorunlardan biridir ve bu durumu büyük oranda kadın olmalarına bağlamaktadırlar. Örneğin Aydan, dükkanını kiralık bir mekanda işletmekte ve zaman zaman mekan sahibiyle karşı karşıya gelmektedir. Ancak ona göre, mekanın ihtiyaçlarını kendisine bildirmesi her seferinde sonuçsuz kalmakta, talepleri mekan sahibi tarafından dikkate alınmamakta, Aydan da bu durumu, kadın oluşuna bağlamaktadır.

Yukarıda özetlenen iki sorun, taciz ve önemsenmeme, Türkiye'de, kadınların yaşadığı genel sorunların başında gelmekle birlikte, çalışan kadınların özellikle çalışma yaşamlarında sıkça yüz yüze kaldıkları olumsuz muameleler olarak, çeşitli çalışmalara da konu olmaktadır. Buna göre, çalışan kadınların işyeri içinde ya da dışında sözel, duygusal ya da cinsel tacize uğramaları oldukça olasıdır (Çelik ve Özdevecioğlu, 2001). Bununla birlikte tacize maruz kalan kadınların, çoğu zaman maruz kaldıkları muameleyi dile getirmediikleri gözlenmiştir (Kocacık ve Gökçaya, 2005). Önemsenmemek de yine konuya ilişkin çalışmaların işaret ettiği üzere, kadınlara yönelik cinsiyetçi yargıların bir uzantısı olarak okunabilir. Kadınların nitelik gerektiren üst düzey işlerde başarılı olamayacaklarına dair yerleşik kabuller, kadın istihdamı konusunda olduğu gibi, kadın girişimciliğinin önünde da önemli engel teşkil etmektedir (Anafarta vd., 2008).

Sonuç ve Tartışma

Uzun geçmişine rağmen kadın girişimciliği olgusu üzerine yapılmış çalışmalar henüz sınırlı sayıdadır. Özellikle kırsal alanda kadın girişimciliğine dair analiz odaklı araştırmalar bir tarafa, durum tespiti yapan çalışmaların dahi varlığından söz etmek güçtür. Oysa yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınların girişimcilik deneyimlerinde göz ardı edilemeyecek bir artış gözlenmiş, bu durum konuya ilişkin çalışmalara olan ihtiyacı katlamıştır.

Kadın girişimciliğinin oldukça hızlı bir şekilde artmasında, geçtiğimiz yüzyılda dünyada çapında meydana gelen sosyo-ekonomik değişim içinde kadınların değişen toplumsal ve ekonomik konumları önemli rol oynamıştır. Özellikle işgücü piyasasında kadın emeğine duyulan ihtiyacın artması ile birlikte kadınlar ev dışında da çalışan bireyler olarak yeni toplumsal rollerine adapte olmuşlardır. Değişen nüfus yapısı, kentleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi ve kadınları ev dışında çalışmaya teşvik eden politikalar kadın istihdamının artmasında rol oynamıştır. Bununla birlikte kadın girişimciliğisadeceekonomikkalkınma anlamında değil, kadınlara, annelik/eşlik gibi yerleşik rollerin dışında alternatif toplumsal rollerde sunduğu için, kadınların bireysel gelişimleri açısından da büyükönem arz etmektedir.

Bu çalışma, Ardahan'daki kadın işletmecilerin girişimcilik deneyimlerine odaklanarak onların kadın olarak girişimciliğe dair algılarını incelemiş, yaşadıkları sorunları ve karşılaştıkları engelleri analiz etmiştir. 7 kadınla yapılan derinlemesine mülakatlar sonucunda öncelikle görüşme yapılan kadınların yaş ortalamalarının, Türkiye ve dünya genelindeki girişimci kadınların yaş ortalamalarıyla büyük benzerlik taşıdığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan, Türkiye çapında kadınlar arasında ortalama evlilik yaşı göz önünde bulundurulduğunda, görüşmeciler arasındaki bekar kadınların yaş ortalamaların, Türkiye genelinin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda Ardahan özelinde girişimciliğin, evli olmayan kadınlar arasında biraz daha yaygın olduğu sonucuna varmak mümkün görünmektedir. 0

Görüşmecilerin yaşadıkları sorunları söz konusu olduğunda da Türkiye ve dünya geneli ile paralellikler göze çarpmaktadır. Görüşmeciler arasında girişimcisi olduğu işletme içinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların varlığı tespit edilmiştir. Kadın emeğinin karşılıksız bırakılması ya da asgari ücret altında karşılanması bağlamında Ardahan, Türkiye'de kadın emeğine dair genel uygulamanın bir örneğini teşkil etmektedir.

Girişimcilik eğitimini ve gerekli finansal desteği olarak ortaya ciddi bir emek koyan kadınların, açtıkları işletmelere erkek akrabaları tarafından el konulması şeklinde okunabilecek bir uygulama da Ardahan'da yaygın olarak gözlenmiştir. Kadınların emeklerinin araçsallaştırılması ve karşılıksız bırakılması anlamında bu uygulamanın da, bu çalışmanın işaret ettiği üzere, Türkiye ve dünya genelinde tespit edildiği bilinmektedir.

Bir başka sorun ise, yine tüm dünyada kadınların yaygın olarak yüz yüze kaldıkları taciz vakalarıdır. Özellikle görüşmecilerin işyerlerine gece saatlerinde gelmek, oradan geç saatlerde ayrılmak durumunda oldukları zaman dilimleri içerisinde erkeklerden yönelen rahatsız edici davranışlar, kadın girişimcileri sıklıkla zor durumda bırakmaktadır. Bununla birlikte kadınların mustarip oldukları bir diğer sıkıntı, “dikkate alınmamak, görmezden gelinmek, önemsenmemek” şeklinde ifade ettikleri ve işletmeci ya da girişimci olarak görülme yerine yalnızca kadın olarak toplumsal cinsiyetleri üzerinden algılanmalarıdır. Bu da, yaptıkları işi aksatan ve özgüvenlerini sekteye uğratan bir tavır olarak iş yaşamlarını olumsuz anlamda etkilemektedir.

Kaynakça

- AMOLO, J.; MİĞİRO, S. O., (2014), Entrepreneurship Complexity : Salient Features of Entrepreneurship, *African Journal of Business Management*, 8(19): 832-41.
- ANAFARTA, N.;SARVAN, F., YAPICI, N., (2008), Konaklama İşletmelerinde Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı: Antalya İlinde Bir Araştırma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 15:111-137.
- ÇELİK, C.;ÖZDEVECİOĞLU, M.,(2001),Kadın Girişimcilerin Demografik Özellikleri ve Karşılaştıkları sorunlara İlişkin Nevşehir İlinde Bir Araştırma.1. Orta AnadoluKongresi(Nevşehir): 487-498.
- GEM (2012), *Global Entrepreneurship Monitor Women's Report*, Online erişim: <http://www.babson.edu/News-Events/babson-news/Pages/130730-women-entrepreneurs-worldwide.aspx>. 07.07.2015.
- HİSRİCH, R. D.; PETERS, M. P., (2002),*Entrepreneurship*. USA: Mc.Graw-Hill Irwin.
- İpek Yolu Kalkınma Ajansı, (2011), Kadın İstihdamı Raporu-TRC1 Bölgesi, Online erişim: <http://www.ika.org.tr>,Erişim Tarihi: 07.07.2015.
- JOHNSON, S.;KAUFMANN, D.;SCHLEİFER, A., (1997), *Politics and Entrepreneurship*. Working Paper, The William Davidson Institute, Michigan Business School.
- KOCACIK, F.;GÖKKAYA, V. B., (2005),Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları,C.Ü.İ.B.F.Dergisi, 6 /1:195-219.
- MCCAFFREY, M.,SALERNO, J. T., (2011), a Theory of Political Entrepreneurship. *Modern Economy*, 2: 552-560.
- OECD (2011), *Society at a Glance - OECD Social Indicators*, Online erişim: www.oecd.org, Erişim Tarihi: 06.07.2015.
- ÖZGENER, Ş., (2003), Girişimcilikte Stratejik Bir Yaklaşım: Teknoloji İnkübatörleri. 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı(Afyon).
- Tüik (2011a),Bölgeler İçinde Okuma Yazma Bilmeyen Kadın Nüfusun Erkek Nüfusa Göre Görünümü. Türkiye İstatistik Kurumu-Bölgesel İstatistikler,Online erişim:<http://tuikapp.tuik.gov.tr>,Erişim Tarihi: 07.07.2015.
- Tüik (2011b), Bölgelere Göre Yüksekokul ya da Fakülte Mezunu Kadın Nüfusun Erkek Nüfusa Göre Görünümü,Türkiye İstatistik Kurumu-Bölgesel İstatistikler, Online erişim:<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/menuAction>, Erişim Tarihi: 08.07.2015.
- Tüik (2015), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, Online erişim: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18628>,Erişim Tarihi: 06.07.2015.
- TÜSİAD (2002),Türkiye’de Girişimcilik, Ankara: TÜSİAD Yayınları.
- YUSOF, M.;SANDHU, M. S.;JAIN, K. K., (2007), Relationship Between Psychological Characteristics and Entrepreneurial Inclination: A Case Study of Students at University Tun Abdul Razak, *Journal of Asia Entrepreneurship and Sustainability*, 3(2).